

הרב ישי בוכרים שלישי"א

גדר שלוחו של בעל הממון

איתא במשנה ב"מ יא: "ראה אותן רצין אחר מציאה, אחר צבי שבור, אחר גוזלות שלא פרחו ואמר זכתה לי שדי, זכתה לו, "ובגמ' שם, והוא שעומד בצד שדהו, ומיירי בחצר שאינה משתמרת אבל בחצר המשתמרת קונה לו, אף שאינו עומד בצד שדהו, וכתב הנ"י: "יחצר המשתמרת דלא בעינן שיהא עומד בצד שדהו צריכא טעמא, דהא לאו משום יד הוא דמהני כמו בגט, דהתם בעינן עומדת בצד חצרה כדלקמן, וגם לא מטעם שליחות כדפי' הרנב"ר ז"ל שא"א לזכות לחבירו מתורת שליחות אא"כ נעשה שלוחו של בעל הממון, ובמציאה ליכא בעל הממון שיהא זה שלוחו, ולא שייך למימר בחצר כדאמרינן גבי מגביה מציאה לחבירו, דמיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, וכו"י."

במשנה גיטין יא: ישנה מח' בין ר"מ וחכמים, אם שחרור לעבד הוי זכות או חובה, ולפי חכמים שהוא זכות, אדון שאמר תן שטר שחרור זה לעבדי ורצה לחזור בו לאחר מכן, אינו יכול לחזור. ובגמ' שם: "אמר רבי יוחנן התופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה וא"ת משנתנו, כל האומר תנו כאומר זכו דמי". והקשה ר"י [תוס' ד"ה "שמע מינא"] דאפילו אי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים קנה היכי שייך הכא, דהתם, היינו טעמא, משום שהוא שלוחו, וקונה אפי' בע"כ של לוח, משום שהוא חייב לו והוי כאילו תפס הוא בעצמו, אבל הכא אפי' העבד עצמו אינו יכול לעכב לאדון מלחזור בו, אלו היה נותן לו גט על דעת שלא ישתחרר בקבלה זו, שהרי אינו חייב לשחררו. ותיירץ ר"י דעבד נמי, עבד ליה ניח נפשיה וחשיב כקצת חוב ואעפ"כ כיוון שאין האדון חייב לו כלום חשיב ליה חב לאחרני, ע"כ. והר"ן הביא דברי התוס' וכתב ע"ז ז"ל: "ודברים הללו רחוקים בעיני הרבה... ולי נראין דברים כפשטן, דמתניתין שמעינן דכל אדם יכול להעשות שליח מדעתו לזכות לחבירו, ומשו"ה כל שאמר לו האדון, תן שטר שחרור לעבדי הרי שליח יכול לומר הריני עושה עצמי שליח קבלה שלו והרי הוא כאילו עשאו עבד שליח לכך, ומינה בעינן למילף דתופס לבע"ח קנה, לפי שהתופס יכול לעשות עצמו כאילו עומד במקומו של בע"ח".

והקשה המחנה אפרים בסימן ד' מהלכות שלוחין: "ולכאורה נראים דבריו סותרים אלו את אלו". שבגיטין כתב שכל אדם יכול לעשות עצמו שליח לזכות לחבירו, ואעפ"י שבעל הממון לא עשהו שליח, ואלו בב"מ כתב שא"א לזכות לחבירו מתורת שליחות אם לא שעשהו בעל הממון שליח. ויעוי"ש מה שתירץ.

ובהלכות זכיה ומתנה סימן ל"ג הביא שוב דברי הר"ן הנ"ל המובאים בני"ב בב"מ, והקשה קושיה נוספת וז"ל: "צריך להבין מ"ש מוהר"ם ז"ל והביאו המרדכי בפ"ק דמציעא, דגבי מתנות [כהונה] ליכא דעת אחרת מקנה, דאין לבעלים בהם שום שעבוד, אלא טובת הנאה, וטובת הנאה אינה ממון. יעוי"ש. וקשה לזה דהא בפרק כל הגט אמתני' דהמלוה מעות את העני אוקמוה במזכה להם ע"י אחר. וכו"י. יעוי"ש תרוצו שרצה לומר דס"ל דטובת הנאה ממון או שס"ל דאפשר לזכות לחבירו אעפ"י שאינו שלוחו של בעל הממון.

בנתיבות המשפט גם הוא הביא דברי הר"ן הללו בסימן ק"ה סק"ב. והקשה עליו מס' קושיות. הרי בגמ' ב"מ דף ט. גבי המגביה מציאה לחבירו שלא קנה, איכא טעמא אחרינא מדוע לא קנה, שהו תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, ולא הטעם שלא הו שלוחו של בעל הממון. ב. מדוע התופס לבע"ח במקום שאינו חב לאחרים קנה, והרי אינו שלוחו של בעל הממון שהרי עושה זאת בע"כ.

על הקושיא הראשונה תירץ דהוכרח הר"ן לומר טעם אחר מהגמ', משום שבחצר לא שייך טעם הגמ' שהו תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, שהרי הסיבה דלא מהני שליחות בתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, כתב הפנ"י דהו כשליח לדבר עבירה, ובחצר מהני שליחות אף לדבר עבירה ממש כמו בגניבה, ולכן אף בחב לאחריני צריך להועיל מהאי טעמא, ולכן כתב הר"ן טעם אחר, דלא מהני שליחות בממון אא"כ הו שלוחו של בעל הממון. [שוב הקשה מדוע הגמ' בדף ט. לא כתבה טעם הר"ן שהמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו משום שאינו שלוחו של בעל הממון. ותירץ שאולי אינו סובר שזכיה מטעם שליחות.] ועל הקושיא השניה תירץ שמכיון שנכסי הלוה משועבדים למלוה, ואף עתה לאחר שתפס, עדיין יכול הלוה לסלקו בזו"ז, א"כ עדיין הנו הבעלים על החפץ, ובכה"ג לא בעינן שלוחו של בעל הממון. עוד הקשה בנתה"מ, שהר"ן הנ"ל סותר דברי התוס' ב"מ עא. ד"ה "בשלמא", שמהתוס' משמע שאף אם נאמר שצריך שלוחו של בעל הממון, בהפקר ומציאה שאין בעל ממון, מהני שליחות אף שהמשלח אינו בעל הממון, ומהר"ן משמע שגם בכה"ג בעינן שלוחו של בעל הממון. ותירץ, שישנו חילוק בין הפקר לאבידה, שבהפקר יצא החפץ מרשות הבעלים בשעה שהפקירו, משא"כ באבידה אף שהתייטשו בעליה עדיין היא ברשותם עד שיגיע לרשות הזוכה, התוס' מיירי בהפקר ולכן לא בעינן שלוחו של בעל הממון, שהרי אין בעלים לממון זה. ואלו הר"ן עוסק באבידה ושם בעל האבידה עדיין בעל הממון עד שיגיע ליד הזוכה ובכה"ג בעינן שלוחו של בעל הממון.

ולענ"ד נראה הסבר אחר בדין שלוחו של בעל הממון וגדרו, וכן הסבר אחר בדברי הר"ן בב"מ, ולפי זה יתבארו הדברים באר היטב בלא קושי כלל.

מכיון שמקור דין שלוחו של בעל הממון הוא מהירושלמי, ראשית נביא את לשון הירושלמי [גיטין פ"ו ה"א]: "ר' זעירא בעי קומי ר' מנא אף לענין מתנה כן אדם עושה שליח לקבל דבר שאינו שלו, אמר ליה תמן התורה זיכת אותה בגיטה והיא עושה שליח לקבל דבר שהוא שלה, אית לך למימר במתנה אדם עושה שליח לקבל דבר שאינו שלו". כל האחרונים שציטטו ירושלמי זה [אלו שראיתו] השמיטו את חציו האחרון: "והיא עושה שליח לקבל דבר שהוא שלה". אלא כתבו רק: "תמן התורה זיכת אותה בגיטה". ובעקבות כך הסבירו שישנו הבדל בין גט אשה למתנה, שבגט אין צורך שיהא שלוחו של בעל הממון, משא"כ במתנה ששם בעינן. והסברא לחילוק זה כתבו, שבגט לא בעינן שהאשה תזכה בגט מבחינה ממונית, שהרי הגט מועיל אף בע"כ וכן אם כתבו על אסורי הנאה כשר. [הקצוה"ח סימן ר' סק"ה כתב חילוק זה בין גט לבין שאר הקנאות בדיני ממונות כדי להסביר מדוע בגיטין שייך ידה וגיטה באין כאחד, ע"ש.] ולכן בגט אין צורך בשליחות של בעל הממון, משא"כ בשאר דיני ממונות שבעינן שיזכה המקבל בחפץ, בכסף או בכל דבר שעליו עושים הקנין, ולכן בעינן שלוחו של בעל הממון. אך לענ"ד, מהירושלמי משמע שגט אינו שונה ממתנה בכך שבגט לא בעינן שלוחו של בעל הממון אלא ההיפך הוא הנכון, מתקיים בגט הכלל הזה אף שהאשה שולחת, כדמוכח מהא דאמר 'תמן התורה זיכת אותה בגיטה והיא עושה שליח לקבל דבר שהוא שלה'.

לכן נראה להסביר דברי הירושלמי כך, שהכלל "שלוחו של בעל הממון" כוונתו: שצריך זיקה בין השולח לבין נשוא השליחות, ובמקרה שאין קשר כלל בין שני הדברים, אין אפשרות למנות שליח, ולכן במתנה כל עוד לא נעשה מעשה קנין המזכה את המתנה למקבל, אין זיקה בין השניים ואינו יכול למנות שליח לקבל את המתנה, משא"כ בגט אשה, שאמנם בעל הממון הוא הבעל, אך ישנה זיקה בין האשה ובין גיטה עוד קודם שניתן הגט, זיקה זו נובעת מדינים שהתורה חייבה, הקושרים בין האשה לבין הגט כגון שצריך לכתוב הגט לשם אשה זו, לכן נחשב "דבר שלה". אין הכוונה מבחינה ממונית, אלא שישנה זיקה בין האשה לבין גיטה עוד קודם שיגיע לידה.

א"כ זה הסבר הירושלמי: "זמן התורה זיכת אותה בגיטה", כלומר שבגט התורה גרמה שיחשב גיטה עוד קודם שיגיע לידה, והמשך הדברים: "והיא עושה שליח לקבל דבר שהוא שלה" כלומר: יכולה לעשות שליח לגבי גט שהוא שלה משום הזיקה שהתורה זיכתה.

אמנם, הרידב"ז על הירושלמי רצה לקיים את ההסבר שכתבנו בשם האחרונים, וגם את המשפט המושמט בכל האחרונים, רצה להסביר להבנתם, אך לעני"ד אין הסברו מתיישב יפה עם לשון הירושלמי. נראה שזו גם כוונת הר"ן בחידושיו בבבא מציעא, ומה שלמדו המחנ"א ובעל נתיח"מ נבע מכך שלא ראו את חידושי הר"ן עצמו, [סביר להניח שלא היה להם] אלא את הנ"י שציטט את הר"ן.

וז"ל הר"ן בדף י"א, אמצע ד"ה "האי חצר": "ואפילו מ"ד דאמר נמי המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, לא מטעם שליחות הוא אומר כן, אלא דוקא היכי דאיכא למימר מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, דהא תלמוד וכו'...וטעמא דמלתא לפי שא"א לזכות לחבירו מתורת שליחות, אא"כ עושה שליחות בעל הממון, והיכי דליכא דעת מקנה, אין כאן בעל ממון שיהא זה שלוחו, הלכך וכו', "מבואר בדבריו, שהטעם של מ"ד המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, משום שאינו שליח של בעל הממון, ודלא כהבנת הנתה"מ שהר"ן כתב טעם זה לגבי חצר שאינה קונה מציאה מדין שליחות. אמנם נכון שהר"ן בהמשך כתב שגם בחצר זהו הטעם, אך כתב כן גם כטעם למגביה מציאה לחבירו, א"כ מה שחילק בנתה"מ בין מגביה מציאה לחבירו ששם הטעם דהוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, ובחצר הטעם משום שאינו שלוחו של בעל הממון, אינו שהרי הר"ן כתב טעם זה שאינו שלוחו של בעל הממון לשניהם. א"כ הדרא קושית הנתה"מ לדוכתא, שבגמ' אמרינן שהמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, הוא משום שחשיב תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, ולכן לא קנה, ואלו הר"ן כתב, שהטעם הוא, שאינו שלוחו של בעל הממון, כמו כן קשה, מדוע התופס לבע"ח במקום שאינו חב לאחרים קנה, והרי אינו שלוחו של בעל הממון.

ע"כ לומר, שהר"ן מפרש שהתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, היא סיבה חופפת לסיבה שאינו שלוחו של בעל הממון, והטעם, שכשתופס לבע"ח במקום שאינו חב לאחרים, נמצא שכל נכסיו של הלוח משועבדים לבע"ח זה, ולכן ישנה זיקה בין נכסיו של הלוח לבין המלוה קודם שתפסם, ולכן נחשב בעל הממון. משא"כ כשחב לאחריני, כלומר שהלוח חייב גם לאחרים, אזי אין החפצים משועבדים רק למלוה זה, ודין זה פוגע בהגדרתו כבעל הממון.

בזה מתורץ נמי, מה שהקשה המחנ"א סתירה בדברי הר"ן, שמה שכתב הר"ן בגיטין שיכול כל אחד לעשות עצמו שליח קבלה וכו', הוא רק לפי ההוא אמינא, שהתופס לחבירו במקום שחב לאחרים קנה, וא"כ לא בעינן שלוחו של בעל הממון. ולכן יכול אדם לעשות עצמו שליח לחבירו שלא מדעתו, משא"כ למסקנה, שהתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה, [א"כ בשליחות בעינן שלוחו של בעל הממון]

אזי אין אדם יכול לעשות עצמו שליח של חברו, אם לא שבעל הממון יאמר לשליח זכה לו. ואלו בב"מ כתב, לפי מאי דקיי"ל שבעינן שלוחו של בעל הממון, ולכן אין סתירה כלל. גם מה שהקשה המחני"א מטובת הנאה שאינה ממון ולכן לא יוכל למנות שליח לזכות ע"י אחר לק"מ. לפי מה שאמרנו שא"צ שיהא בעל הממון ממש, כי אם זיקה אל הממון, כדי שיהא קשר בין המשלח לבין נשוא השליחות, ממילא יכול למנות שליח גם כשיש לו רק טובת הנאה בדבר, אעפ"י שאינו ממונו ממש.